

Jarosław Mioduszeński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**WPLYW PRZEKSZTAŁCEŃ WŁASNOŚCIOWYCH W ROLNICTWIE
NA ZMIANY W STRUKTURZE OBSZAROWEJ GOSPODARSTW
W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM**

*INFLUENCE OF PROPRIETARY CHANGES IN AGRICULTURE
ON FARMS STRUCTURE IN WARMIA-MASURIA PROVINCE*

Słowa kluczowe: zagospodarowanie, nieruchomości rolne skarbu państwa, gospodarstwa rolne

Key words: management, lands of public purse, farms

Synopsis. Celem badań była analiza i ocena wpływu przekształceń własnościowych państwowego sektora rolnictwa na zmiany strukturalne w woj. warmińsko-mazurskim. W analizach wykorzystano dane z raportów z działalności AWRSP (ANR) Oddziału Terenowego w Olsztynie w latach 1992-2009 oraz dane statystyczne GUS. Poziom i dynamika zmian strukturalnych w rolnictwie w głównej mierze warunkowana jest polityką państwa, obowiązującymi przepisami prawa oraz uwarunkowaniami ekonomicznymi.

Wstęp

Zmiany polityczno-gospodarcze w Polsce zapoczątkowane w 1989 r., były związane ze zmianą założeń ustrojowych i zbudowaniem gospodarki rynkowej opartej na własności prywatnej. Procesem przeobrażeń systemowych objęto również państwowy sektor rolnictwa gospodarujący na ponad 3,4 mln ha użytków rolnych w kraju. Na kształtowanie ustroju rolnego wpływ miały dwa podejścia do kwestii własności środków produkcji: doktrynalno-polityczne i systemowe (ekonomiczne). Pierwsze podejście polegało na tym, że siły polityczne sprawujące władzę założyły *a priori*, która forma własności, prywatna czy państwowa, jest w danym czasie słuszna i najlepsza. Natomiast opcja systemowa nie rozstrzygała z góry, co jest dobre, a co złe, lecz wskazywała pewne reguły gry ekonomicznej równe dla wszystkich podmiotów gospodarczych bez względu na formę własności i wielkość. W warunkach gospodarki rynkowej przedsiębiorstwa mają trwać i rozwijać się dzięki wypracowanym zyskom i to stanowi jedyne kryterium ich oceny (efektywności ekonomicznej). W efekcie przedsiębiorstwa, które potrafią najlepiej dostosować się do wymagań rynku i je wykorzystać odnoszą sukces. W tym kontekście państwowe gospodarstwa rolne (pgr) mogłyby być partnerami na rynku, tak jak to jest w wielu innych krajach kapitalistycznych, gdzie istnieją jednostki państwowe, ale na rynku funkcjonują i zachowują się jak przedsiębiorstwa prywatne. Woś [1992] opowiadał się jednoznacznie za opcją systemową (ekonomiczną) kształtowania ustroju rolnego w Polsce. Wskazywał również, że przebudowy wymaga także sektor prywatny (indywidualne gospodarstwa rolne), jeśli mają w przyszłości sprostać międzynarodowej konkurencji [Woś 1992].

Proces przekształceń własnościowych w państwowym sektorze rolnictwa mógł być więc realizowany ewolucyjnie przez eliminację z rynku podmiotów nieefektywnych bądź rewolucyjnie – na podstawie decyzji administracyjnych. W Polsce przyjęto rozwiązanie administracyjne, zgodnie z którym państwowe gospodarstwa rolne z mocy prawa poddano likwidacji. Radykalizm, zakres, skala, jak i głębokość zmian miały charakter „ście rewolucyjny”, który nie uwzględnił wszystkich kosztów społecznych i strat majątkowych. Niedzielski [2009] za Wosiem, Leopoldem i Ziętara wskazuje, że o likwidacji państwowych gospodarstw rolnych zdecydowały dwie grupy przesłanek (powodów): mające podłoże polityczne i ekonomiczne oraz strukturalne. Przyczyny polityczne likwidacji państwowych gospodarstw rolnych są następstwem transformacji ustrojowej kraju, której jednym z wymiarów była prywatyzacja własności państwowej, równość podmiotów i konkurencja między nimi. Wycofanie się państwa z bezpośredniej działalności gospodarczej oznaczało również niejako przeniesienie odpowiedzialności za uzyskiwane przez nie wyniki. Przesłankom ustrojowym towarzyszyły polityczne oczekiwania związane z transferem ziemi do gospodarstw indywidualnych, który miał przyczynić się do poprawy struktury agrarnej przez zwiększanie ich średniej powierzchni. Wprowadzenie mechanizmów charakterystycznych dla gospodarek opartych na zasadach wolnorynkowych doprowadziło do utraty stabilności ekonomiczno-finansowej przez państwowe gospodarstwa rolne, które uprzednio stanowiły uprzywilejowany sektor gospodarki

który miał łatwiejszy dostęp do środków produkcji i korzystał ze wsparcia w formie dotacji. Pogorszenie się kondycji dużej części przedsiębiorstw dawało przesłankę ekonomiczną do ich likwidacji. Pomimo, że część z nich dobrze sobie radziła w nowych warunkach, to jednak z mocy Ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi z 1990 r. (Dz.U.07.231.1700), likwidacji podlegały wszystkie gospodarstwa bez względu na sytuację ekonomiczną, w jakiej były i zazwyczaj to one jako pierwsze były zagospodarowywane, ponieważ pierwszeństwo w przejęciu miały te przedsiębiorstwa, które dawały Agencji WRSP bezpieczeństwo prowadzenia działalności, która prowadziła działalność na zasadach samofinansowania.

Jak wskazuje m.in. Niedzielski [2009], dokonujący się proces przekształceń w państwowym sektorze rolnictwa wywołał zmiany strukturalne w strukturze:

- własnościowej wyrażającej się istotnym ograniczeniem właścicielskiej roli państwa we władaniu gruntami rolnymi i prywatyzacji zarządzania państwowymi zasobami rolniczymi do niezbędnego minimum; natomiast w związku z likwidacją pgr a następnie zagospodarowaniu nieruchomości rolnych w strukturze własnościowej rolnictwa na dużą skalę pojawiła się dzierżawa,
- społecznej, które wyrażają się w redukcji zatrudnienia w gospodarstwach wielkoobszarowych powstałych na zasobach popegeerowskich, a także bezrobociem, pauperyzacji i deprywacja potrzeb byłych pracowników pgr i członków ich rodzin oraz marginalizacją (gettystacją) tych środowisk. Zmiany te wpłynęły także na powstanie nowej grupy społecznej na wsi tj. właściciele i dzierżawców nieruchomości rolnych będących pracodawcami dla części byłych pracowników pgr, wywierających wpływ na lokalne życie społeczne i gospodarcze,
- gospodarczej, której efektem było m.in. obniżenie wartości majątku oraz zmiany jego funkcji gospodarczej i dochodowej,
- przestrzennej, wyrażającej się m.in. zmianami funkcji terenu realizowanemu przez wyłączenia z rolniczego użytkowania i zalesienia znacznych arealów, a także degradacji ziemi, „niszczenia” byłych obiektów gospodarczych i kulturowych (pałace, parki),
- infrastrukturalnej, której efektem likwidacji pgr stało stało uporządkowanie problemów związanych z własnością i użytkowaniem infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich,
- obszarowej gospodarstw w mniejszym zakresie w skali kraju, co w skali regionalnej, czego odzwierciedleniem jest wzrost przeciętnej powierzchni gospodarstwa, jednak zakres i dynamika osiągniętych rezultatów są zdecydowanie mniejsze od oczekiwanych.

Metodyka badań

Celem artykułu była ocena wpływu przekształceń własnościowych w rolnictwie na zmiany struktury obszarowej indywidualnych gospodarstw rolnych w woj. warmińsko-mazurskim. Osiągnięcie tego celu było związane z identyfikacją czynników determinujących zakres i dynamikę zmian.

Przeprowadzone analizy i oceny dokonane zostały z punktu widzenia realizacji zadań realizowanych przez Agencję Nieruchomości Rolnych wynikających z Ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa w kontekście zasad wynikających z Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U.03.64.592 ze zm.) i obejmują zmiany struktury obszarowej gospodarstw rolnych w latach 1992-2009. Założono, że osiągnięcie tak sformułowanego celu badań umożliwić powinny dane związane z zagospodarowaniem nieruchomości rolnych Skarbu Państwa oraz dane dotyczące liczby gospodarstw indywidualnych w poszczególnych grupach obszarowych. W analizie i ocenie wykorzystano dane dotyczące kraju, na tle których przedstawiono dynamikę zmian w woj. warmińsko-mazurskim, gdzie udział własności państwowej w rolnictwie był jednym z najwyższych w kraju. Do analizy i oceny efektów zmian w strukturze obszarowej wykorzystano statystykę tabelarycznoopisową oraz dane źródłowe pochodzące z roczników statystycznych rolnictwa i obszarów wiejskich z lat 2006-2009, wyników Spisu rolnego 1996 i 2002 r., raportu z działalności ANR OT w 2009 roku.

Gospodarowanie nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa i zmiany strukturalne

Gospodarowaniem nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa obecnie zajmuje się Agencja Nieruchomości Rolnych, która jest prawnym następcą Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa, której powierzono pełnienie funkcji właścicielskich Skarbu Państwa na mocy Ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa z 19 października 1991 r. (Dz.U.07.231.1700). Zgodnie z art. 6.1 Ustawy, Agencja realizuje zadania wynikające z polityki państwa, w szczególności w zakresie: tworzenia oraz poprawy struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych tworzenia warunków sprzyjających racjonalnemu wykorzystaniu potencjału produkcyjnego Zasobu, restrukturyzacji oraz prywatyzacji mienia Skarbu Państwa użytkowanego na cele rolnicze, obrotu nieruchomościami i innymi składnikami majątku Skarbu Państwa

Tabela 1. Wyniki działalności Agencji Nieruchomości Rolnych w zakresie przejmowania i zagospodarowania gruntów (stan na 3.XII.2009 r.)

Table 1. Results of activity of the Agricultural Property Agency in taking over and management of lands (as at 31.XII.2009)

Wyszczególnienie/Specification	Oddział Terenowy ANR w Olsztynie/ Local Branch of Agricultural Property Agency in Olsztyn			
	ogółem/total		w tym woj. warmińsko-mazurskiego/in which from Warmia-masuria province	
	ha	%	ha	%
Grunty przejęte/Land incorporated				
Ogółem/Total, w tym z:/of which from:	934 449	100	807 308	86,4
Państwowych przedsiębiorstw gospodarki rolnej/State farms	743 135	79,5	685 962	85
Państwowego Funduszu Ziemi/National Land Fund	191 314	20,5	121 346	15
Działania związane z zagospodarowaniem/Activities connected with management				
Ogłoszone przetargi/Tenders announced	101 400	100	86 871	100
Odbyte przetargi/Tenders endured	92 053	90,8	81 723	94,1
Przetargi rozstrzygnięte/Tenders adjudicated	62 010	61,2	52 404	60,3
Grunty zaoferowane ogółem/Lands offered Total	2 253 886	2,4	2 027 440	2,5
Grunty zaoferowane do sprzedaży/Lands offered for sale	596 958	0,6	553 635	0,7
Grunty zaoferowane do dzierżawy/Lands offered for leased	1 656 928	1,8	1 473 805	1,8
Grunty rozdysponowane na trwałe użytkowanie/Land distributed for permanent usufruct				
Ogółem/Total	591 181	63,3	513 817	63,6
Sprzedane/Sold	436 882	46,8	386 688	47,9
Odpłatne przekształcenie wieczystego użytkowania w prawo własności/Chargable transformation of perpetual usufruct into right of property	16	0,002	16	0,002
W inny sposób/Other methods of distribution, w tym z:/of which from:	154 283	16,5	127 113	15,7
Oddane nieodpłatnie/Transferred free of charge	153 727	16,5	126 583	15,7
Wniesione do spółek/Transferred to companies	556	0,1	530	0,1
Grunty pozostające w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa/Land remaining in the Agricultural Property Stock of the State Treasury				
Ogółem/Total	343 268	36,7	293 491	36,4
Wydzierżawione/Leased	249 977	26,8	212 160	26,3
Przekazane:/Transferred: w trwałą zarząd i wieczyste użytkowanie/for permanent management and perpetual usufruct	12 050	1,3	9 323	1,2
Obce grunty w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa/Land in the State Treasury Agricultural Property Stock administered by other entitled	31 565	3,4	29 599	3,7
Zagospodarowanie w inny sposób/Other methods of utilization	49 676	5,3	42 409	4,5
Ogółem grunty rozdysponowane i zagospodarowane/Total of dispensed and managed lands	885 799	94,8	765 924	94,9
Oczekujące na zagospodarowanie/Awaiting management	48 650	5,2	41 384	5,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu z działalności... 2010

Source: own study based on Report from activity... 2010

użytkowanymi na cele rolne, administrowania zasobami majątkowymi Skarbu Państwa przeznaczonymi na cele rolne, zabezpieczenia majątku Skarbu Państwa, inicjowania prac urzędniowo-rolnych na gruntach Skarbu Państwa oraz popierania organizowania na gruntach Skarbu Państwa prywatnych gospodarstw rolnych. Zgodnie z wprowadzonymi zmianami w Ustawie Agencja realizuje zadania określone odrębnymi przepisami, a w szczególności przepisami ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego z dnia 11 kwietnia 2003 r. (Dz.U.03.64.592 ze zm.), w której określono w art. 1 zasady umożliwiające poprawę struktury obszarowej gospodarstw rolnych¹, przeciwdziałanie nadmiernej koncentracji nieruchomości rolnych oraz zapewnienie prowadzenia działalności rolniczej w gospodarstwach rolnych przez osoby o odpowiednich kwalifikacjach.

¹ Zgodnie z art. 2 Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego przez „gospodarstwo rolne” rozumie się gospodarstwo rolne zgodnie z Kodeksem Cywilnym o obszarze nie mniejszym niż 1 ha użytków rolnych.

Tabela 2. Indywidualne gospodarstwa rolne według grup obszarowych użytków rolnych w woj. warmińsko-mazurskie

Table 2. Private farms by area groups of agricultural land in Warmia-Masuria province

Lata/ Years	Jednostka miary/Unit of measurement		Ogółem/ Total	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]/ Groups of farms based on their size [ha]									
	tys. ha/ thous. ha	średnio ha UR/average ha of agricultural land		0-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50 i więcej/50 and more
powierzchnia [tys. ha]/agricultural land area [thous. ha]													
2002*	894,7	11,1	80,6	28,5	9,6	4,4	4,7	7,9	8,1	5,7	5,7	3,7	2,4
2006	919,5	13,6	67,5	19,6	8,1	3,8	3,6	7,2	8,2	5,6	5,2	3,6	2,5
2007	922,7	13,4	69,1	21,5	7,2	4,3	4,4	7,9	7,7	4,8	4,8	3,8	2,6
2008	900,7	13,6	66,0	19,7	6,8	3,0	5,5	7,6	7,6	5,0	4,7	3,5	2,7
2009	914,5	13,9	65,6	19,1	5,7	4,4	5,4	7,1	7,2	5,3	4,8	3,8	2,6
struktura [%]/structure [%]													
2002*	x	x	100,0	35,4	11,9	5,4	5,8	9,8	10,0	7,1	7,0	4,5	3,0
2006	x	x	100,0	29,1	12,0	5,6	5,4	10,7	12,1	8,3	7,7	5,4	3,7
2007	x	x	100,0	31,1	10,4	6,3	6,4	11,4	11,1	7,0	7,0	5,6	3,8
2008	x	x	100,0	29,8	10,2	4,6	8,4	11,6	11,6	7,6	7,0	5,3	4,0
2009	x	x	100,0	29,2	8,7	6,7	8,3	10,8	11,0	8,1	7,3	5,8	4,0
dynamika zmian [%]/dynamics of changes [%]													
2006/ 2002	102,8	122,8	83,7	68,9	84,2	86,1	76,7	91,8	101,2	98,1	92,2	99,2	104,0
2007/ 2002	103,1	120,3	85,7	75,3	74,7	99,2	94,3	100,0	95,0	84,0	85,6	104,9	107,9
2008/ 2002	100,7	122,8	82,0	69,0	70,5	69,7	117,3	96,9	94,7	87,3	82,1	95,2	109,8
2009/ 2002	102,2	125,5	81,4	67,2	59,7	101,3	115,1	89,9	89,7	93,3	85,1	104,6	107,8

* dane z Powszechnego Spisu Rolnego/Data from the Agricultural Census

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych... 2007- 2010

Source: own study based on Statistical Yearbooks... 2007-2010

Oddział Terenowy Agencji w Olsztynie od początku istnienia realizował swoje zadania na obszarze woj. warmińsko-mazurskiego i podlaskiego i przejął do zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa z różnych tytułów ponad 934,4 tys. ha, z tego 79,5% stanowiły grunty byłych ppgr. Większość przejętych gruntów (807,3 tys. ha) położonych było na terenie woj. warmińsko-mazurskiego, gdzie grunty byłych pgr stanowiły 85,0%. Podejmując działania związane z zagospodarowaniem, Agencja ogłosiła ogółem 101 400 przetargów, z tego 86 871 to przetargi na grunty z woj. warmińsko-mazurskiego, z których odbyło się ponad 94,3%, a 60,3% z nich zostało rozstrzygniętych. Grunty oferowano do dzierżawy lub sprzedaży średnio 2,5-krotnie, co wskazuje na trudności z ich zagospodarowaniem.

Według stanu na koniec 2009 r. trwale rozdysponowano 513,8 tys. ha (63,7%), z tego sprzedano 386,7 tys. ha, a pozostałe (ok. 127,1 tys. ha) przekazano głównie nieodpłatnie lasom państwowym, regionalnym zarządom gospodarki wodnej i marszałkowi województwa, kościelnym osobom prawnym, jednostkom samorządu terytorialnego, innym jednostkom oraz na pozostałe cele (przekształcenie prawa wieczystego użytkowania w prawo własności, rozdysponowanie w trybie przepisów o scalaniu i wymianie gruntów, wniesienie aportu do spółek). W Zasobie WRSP znajduje się nadal około 293,5 tys. ha (36,4%), z tego zagospodarowane przez dzierżawę jest ok. 212,2 tys. ha (26,3%). Obecnie w zasobie pozostaje do rozdysponowania ok. 41,4 tys. ha (5,1%). Duży obszar gruntów Zasobu WRSP zagospodarowany przez różne formy powoduje, że rośnie rola nadzoru właścicielskiego jaki pełni ANR w imieniu Skarbu Państwa (tab. 1).

W 2002 r. w woj. warmińsko-mazurskim funkcjonowało ogółem 80 573 gospodarstw rolnych, z tego 64,6% stanowiły jednostki powyżej 1 ha UR, a pozostałe 28 501 to działki rolne do 1 ha UR. Użytkowały one 894,7 tys. ha, co stanowiło 6,02% użytków rolnych w Polsce. Biorąc pod uwagę zmianę liczby indywidualnych gospodarstw, w 2002 r. w porównaniu do 1996 roku w skali kraju było ich mniej o ok. 4,3%, a w woj. warmińsko-mazurskim o 8,7%. Natomiast w latach 2002-2009 dynamika zmian liczby

gospodarstw była ponad 2-krotnie wyższa i zmniejszyła się o 19,6% do poziomu 65,6 tys. gospodarstw indywidualnych, przy jednoczesnym wzroście przeciętnej powierzchni użytków rolnych 1 gospodarstwa o 25,5%. Analizując strukturę i dynamikę zmian liczby gospodarstw w poszczególnych grupach obszarowych można zauważyć poprawę struktury obszarowej, co wyraża się głównie we wzroście przeciętnej powierzchni gospodarstwa, związanej głównie ze zmniejszaniem się liczby gospodarstw praktycznie we wszystkich grupach obszarowych za wyjątkiem gospodarstw o powierzchni od 2 do 5 ha UR oraz powyżej 30 ha UR. Można sądzić, że gospodarstwa mniejsze powierzchnią powiększały głównie dzięki „wypadaniu” mniejszych obszarowo gospodarstw indywidualnych, przy niewielkim przepływie ziemi z Zasobu WRSP (tab. 2).

Największe zmiany w strukturze obszarowej były wynikiem zagospodarowania gruntów popegeerowskich, na których zazwyczaj powstały gospodarstwa wielkoobszarowe wykupione lub dzierżawione przez różne podmioty. Przestrzenne zróżnicowanie struktury agrarnej było historycznie ukształtowane i powodowało, że popyt na ziemię występował w regionach, gdzie była niewielka podaż ziemi do zagospodarowania z byłych państwowych gospodarstw rolnych. Analizując zachodzące zmiany można sądzić, że w dalszym ciągu będzie następowało natężenie tzw. polaryzacji obszarowej gospodarstw, poprzez zwiększenie obszaru dużych gospodarstw mających większy potencjał do powiększania swej powierzchni w porównaniu z małymi. Potwierdzeniem tych tendencji jest wzrost liczby gospodarstw szczególnie powyżej 50 ha UR (tab. 2). Na tendencje zmian wskazuje m.in. Dzun [2005] i Niedzielski [2009]. Zmianom tym towarzyszył trend wzrostu cen ziemi rolniczej, który utrzymuje się od początku 2003 roku. Na ceny na rynku ziemi rolniczej istotny wpływ wywarło wejście Polski do Unii Europejskiej. Trwałe zagospodarowanie do 2002 roku znacznej powierzchni Zasobu Własności Rolnej wpłynęło na kształtowanie się relacji popytowo-podażowych, a te w konsekwencji na poziom cen. Ponadto, znacznie wzrosło zainteresowanie atrakcyjnością ziemi pod kątem lokaty kapitału przy szybkim tempie zmian uwarunkowań makroekonomicznych. Duża dynamika wzrostu cen ziemi potwierdziła opinie o nieuniknionym wzroście cen nieruchomości rolnych, przy perspektywie uzyskiwania korzyści w postaci dopłat bezpośrednich już samego tytułu posiadania ziemi rolniczej. Od 2002 roku średnie ceny uzyskane przy sprzedaży gruntów rolnych w Oddziale Terenowym ANR Olsztyn w latach 2000-2009, w woj. warmińsko-mazurskim ukształtowały się na poziomie od 2898 do 13 252 zł za 1 ha, co daje ok. 4,6-krotny jej wzrost.

Wnioski

Efektywność przekształceń własnościowych z punktu widzenia zmian w strukturze własnościowej wynikała w głównej mierze z realizacji zadań wynikających z polityki państwa. Do końca 2009 r. z terenu woj. warmińsko-mazurskiego przejęto do Zasobu 807,3 tys. ha, z tego grunty byłych pgr stanowiły 85,%. Trwale zagospodarowano 63,6%. Podejmowane działania były związane z zagospodarowaniem przejętych nieruchomości. Ogółem ogłoszono 101 400 przetargów, z tego 86 871 na grunty w woj. warmińsko-mazurskim, z których odbyło się ponad 94,3%, a 60,3% z nich zostało rozstrzygniętych. Obszar gruntów oferowanych do dzierżawy i sprzedaży był ponad 2,5-krotnie wyższy w porównaniu z przejętym do Zasobu, co pośrednio wskazuje na trudności z ich zagospodarowaniem. Wśród form zagospodarowania nieruchomości rolnych dominowały grunty sprzedane, które stanowiły 47,9%. Drugą formą pod względem udziału w strukturze zagospodarowania była dzierżawa (26,3%). Do rozdysponowania pozostało 5,1% Zasobu WRSP. W analizowanym okresie nastąpiły zmiany w strukturze agrarnej, których odzwierciedleniem jest zmniejszenie liczby gospodarstw indywidualnych (do poziomu 65,6 tys.), przy jednoczesnym zwiększeniu przeciętnej powierzchni do 13,9 ha UR. Analizując strukturę i dynamikę zmian liczby gospodarstw zanotowano wzrost powierzchni gospodarstwa, który związany był głównie ze zmniejszaniem się liczby gospodarstw we wszystkich grupach obszarowych za wyjątkiem gospodarstw o powierzchni od 2 do 5 ha UR oraz powyżej 30 ha UR. Jak można sądzić gospodarstwa mniejsze swoją powierzchnią powiększały dzięki zakupowi gruntów z sektora prywatnego, przy niewielkim przepływie ziemi z PGR do gospodarstw chłopskich. Istotne zmiany dokonały się na gruntach popegeerowskich w wyniku tworzenia gospodarstw wielkoobszarowych wykupionych lub dzierżawionych przez różne podmioty gospodarcze. Można sądzić, że w dalszym ciągu będzie postępować polaryzacja obszarowa gospodarstw, dokonująca się głównie dzięki zwiększeniu obszaru przez duże gospodarstwa o większych możliwościach do powiększania obszaru w porównaniu z małymi. W kolejnych latach na efektywność zagospodarowania i kształtowania struktury obszarowej będą miały wpływ wcześniej podpisane umowy dzierżawy i korzystanie z prawa pierwokupu gruntów dzierżawionych oraz kształtowanie się koniunktury gospodarczej kraju mającego odzwierciedlenie w poziomie cen produktów rolnych i środków produkcji rolnej, która tworzy niejako popyt na grunty oraz przepisy prawa wynikające z polityki państwa.

Literatura

- Dzun W.** 2005: Państwowe gospodarstwa rolne w procesie przemian systemowych w Polsce. IRWiR. Warszawa, 239-280.
- Niedzielski E.** 2009: Zmiany strukturalne na terenach popegeerowskich. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XI, z. 4, 223-227.
- Raport z działalności Agencji Nieruchomości Rolnych za 2009; 2010, ANR, OT w Olsztynie.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009, 2010: GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2007, 2008: GUS, Warszawa.
- Ustawa o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa z dnia 19 października 1991 roku. Dz.U.07.231.1700.
- Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego z dnia 11 kwietnia 2003 roku. Dz.U.03.64.592 ze zm.
- Woś A.** 1992: Wokół ustroju rolnego w Polsce. *Agroprolog*, 9/10. ZPR, Warszawa.

Summary

Process of proprietary changes in agriculture is being carried out in Poland for almost 20 years. Local Branch of Agricultural Property Agency in Olsztyn has carried out its activity on a very big area with territorially varied participation of State Agricultural Farms in land management. The authors of act concerning proprietary changes didn't predict that it will last so long and it will cause other effects than assumed. By the end of year 2009 807.3 thousands ha were taken over by the State, of which from 85% were State Agricultural Farms. Permanently 63.6% were managed. 86 871 tenders were announced and 60.3% of them were adjudicated. Territory of lands offered for lease and sale was more than 2.5 bigger than taken over. Among various forms of managing the agricultural property dominated lands: sold (47.9%), lease (26.3%) and transferred free of charge (15.7%). Results of proprietary changes influenced changes in agrarian structure, which resulted in reduction of farm number to over 65.6 thousands of individual farms and increasing average territory of farms to 13.9 ha of agricultural lands. Amount of farms of every territory groups was reduced apart from farms of area between 2 and 5 ha of agricultural lands and those of area over 30 ha of agricultural lands. In the last group changes were brought mostly on the basis of Agricultural State Farms as a result of creating huge area farms by ransom or lease by different transactors. In following years efficiency of management and forming territory structure will be influenced by terms of assigned lease contracts, use of pre-emption, economic situation and rights resulting from public policy.

Adres do korespondencji

dr Jarosław Mioduszewski
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Organizacji i Zarządzania
ul. Prawocheńskiego 3/101
10-957 Olsztyn
tel. (89) 523 36 04
e-mail: miodus@uwm.edu.pl